

Sedad Bešlija
**HERCEGOVAČKI SANDŽAK
U 17. STOLJEĆU**

Sedad Bešlija

HERCEGOVAČKI SANDŽAK U 17. STOLJEĆU

HISTORIJSKE MONOGRAFIJE

Knjiga 27

Izdavač:

Univerzitet u Sarajevu — Institut za historiju
Podgaj 6, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
<http://www.iis.unsa.ba>

Glavni i odgovorni urednik:

Dr. Hana Younis

Recenzenti:

Emeritus prof. dr. Enes Pelidija
Prof. dr. Faruk Taslidža

ISBN 978-9958-649-59-2

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 55318790

UNIVERZITET U SARAJEVU – INSTITUT ZA HISTORIJU

Sedad Bešlija

HERCEGOVAČKI SANDŽAK U 17. STOLJEĆU

Sarajevo, 2023.

UVOD.....	11
-----------	----

PRVA GLAVA

OPĆE PRILIKE U OSMANSKOJ DRŽAVI U 17. STOLJEĆU.....	17
--	-----------

DRUGA GLAVA

HERCEGOVAČKI SANDŽAK IZMEĐU TRI MIROVNA UGOVORA: ADMINISTRACIJA, PRIVREDA, ARHITEKTURA, KULTURA, SVAKODNEVNICA	37
---	-----------

2.1. Administrativno-političke granice Hercegovačkog sandžaka. Položaj i uloga hercegovačkog sandžakbega u osmanskoj administraciji 16–17. stoljeća	37
2.1.1. Hercegovački sandžakbezi kroz 17. stoljeće	48
2.2. Osnove privrednog života	58
2.2.1. Odnosi između Hercegovačkog sandžaka i Dubrovačke Republike	78
2.2.2. Ratne prilike	82
2.2.3. Faktori nepovoljni po razvoj privrede.....	98
2.3. Izgradnja sakralno-profanih objekata	101
2.3.1. Društvena uloga vakufa	101
I. Vjerski objekti	104
a) Džamije	104
b) Mesdžidi	111
c) Tekije	113

II. Školski objekti.....	114
a) Mektebi	114
b) Medrese	116
III. Hamami	119
IV. Mostovi.....	120
V. Hanovi, karavan-saraji, imareti i kahvane.....	121
VI. Sahat-kule.....	123
VII. Vodovodi.....	124
VIII. Ostali vakufi.....	125
2.3.2. Kršćanske zajednice – opći položaj i izgrađeni objekti.....	127
I. Katolici.....	127
II. Pravoslavci	135
2.4. Crtice iz kulturnog života	137
2.5. Hercegovačka svakodnevnica.....	145

TREĆA GLAVA

HERCEGOVAČKI SANDŽAK U KANDIJSKOM

RATU (1645–1669)	153
3.1. Opće vojno-političke i diplomatske aktivnosti do 1645. godine: uvod u rat	153
3.2. Početak i vojni tok rata.....	158
3.3. Posljedice ratnih prilika po Sandžak	175

ČETVRTA GLAVA

HERCEGOVAČKI SANDŽAK U BEČKOM / MOREJSKOM

RATU (1683/84–1699)	195
4.1. Kako je počeo novi rat?	195

4.2. Stanje na mletačko-bosanskom frontu i u Hercegovačkom sandžaku od početka 1684. do kraja septembra 1687. godine	199
4.3. Od pada Novog do pada Gabele pod mletačku vlast 1687–1694. godine	221
4.4. Posljednje godine rata 1695–1698.	236
4.5. Hercegovački sandžak u svjetlu Karlovačkog mira – nova granica....	246
ZAKLJUČAK.....	261
SONUÇ.....	269
SUMMARY	277
POPIS IZVORA I LITERATURE.....	281
REGISTAR LIČNIH IMENA.....	307
REGISTAR GEOGRAFSKIH POJMOVA.....	321
BIOGRAFIJA AUTORA	329

Dana 30. novembra 2015. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu odbranio sam doktorsku disertaciju pod naslovom “Društveno-političke prilike u Hercegovačkom sandžaku od Žitvanskog do Karlovačkog mira (1606–1699)” pred komisijom u sastavu: prof. dr. Enes Pelidija (predsjednik i mentor), prof. dr. Zijad Šehić (član) i prof. dr. Vesna Mušeta-Aščerić (član).

Poslije obavljenih dodatnih istraživanja u proteklim godinama, dopunjenu i prerađenu disertaciju odlučio sam javnosti predstaviti u obliku dvije odvojene knjige i to: *Hercegovački sandžak u 17. stoljeću* i *Hercegovački kadiluci u 17. stoljeću*.

Sadržaj prve knjige nalazi se na ovom mjestu, uz zahvalu svim pojedincima i institucijama koji su na bilo koji način dali doprinos u procesu nastajanja ovog rukopisa.

Autor

U posljednje vrijeme sve više vlada interesovanje za prošlost u osman-skim pokrajinama (ejaletima) ili njihovim pojedinim sastavnim, administrativnim cjelinama (sandžacima). Na taj se način stječe bolja i jasnija slika o stanju, prilikama i cjelokupnom životu stanovništva na jednom prostoru u vremenu o kome se piše. Ujedno se dolazi do odgovora i na mnoga pitanja koja su do sada ostala neodgovorena. To je bio motiv što sam u konsultaciji sa mentorom odlučio raditi doktorsku disertaciju koja tretira društveno-političke, odnosno administrativno-upravne, kulturno-obrazovne i privredne prilike Hercegovačkog sandžaka u 17. stoljeću. Rezultati ovog istraživanja trebali bi predstavljati još jednu kockicu u mozaiku bosanskohercegovačke historije 17. stoljeća, odnosno dati detaljniji uvid u prošlost jednog dijela Bosanskog ejaleta.

Bosanskohercegovačka historija 17. stoljeća jedan je od najmanje istraženih perioda naše ukupne prošlosti. S pravom se kaže da je taj period bosanskohercegovačke prošlosti poput "bijeke ploče".¹ S tim u vezi, i historija Hercegovačkog sandžaka u 17. stoljeću je istražena parcijalno i još uvijek nedovoljno. Takvo stanje rezultat je više faktora. Među njima su transformacija društvenih prilika i osmanskog državnog sistema u 17. stoljeću (u odnosu na raniji period), tj. složenost pojava koje su se dogodile, nedostatak izvora koji su bili kontinuirani u prethodnom 16. stoljeću, kao što su osmanski katastarski popisi, općenito manjak raspoloživih izvora u odnosu na 16, a posebno 18. ili

---

¹ Da to nije slučaj samo sa osmanskim periodom bosanske historije već i općenito problem u svjetskoj osmanistici pisao je i Kemal Karpat kada kaže da je "period od 1600. do 1789. godine najvažniji, ujedno i najzapostavljeniji historijski period Osmanskog Carstva" (Kemal Karpat, "The Stages of Ottoman History: A structural comparative approach", u: Kemal H. Karpat, *Ottoman State and its Place in the World History*, Leiden: E. J. Brill, 1974, 79–98). Istodobno, posebno u zadnje dvije decenije, napravila su se nova istraživanja, ali još uvijek nedostatna u mnogim segmentima.

19. stoljeće, usredsređenost istraživača na istraživanje historijskih razdoblja u kojima se raspolaze većim brojem “sređene” arhivske građe, nedovoljan broj stručnog kadra i drugo.

Općenito o temama koje se u manjoj ili većoj mjeri odnose na prošlost Hercegovačkog sandžaka pisali su brojni autori. Kada je razdoblje osmanske uprave u pitanju, Hivzija Hasandedić je ostavio neizbrisiv trag u istraživanjima hercegovačke historije.² U ovom istraživanju radovi Hasandedića, osim kao literatura, korišteni su i kao objavljeni izvor s mnoštvom korisnih podataka različitog karaktera bez kojih bi sadržaj ove knjige bio daleko siromašniji. Kroz projekat *Muslimanska baština Bošnjaka Hercegovine* Hasandedić je posebno osvijetlio najveći dio kulturno-civilizacijskih postignuća na tom području u doba osmanske vladavine. Knjige proizišle iz navedenog projekta predstavljaju više od temelja za naučnu valorizaciju ove teme.³

U novije doba, u okviru magistarskog rada, koji je nedavno objavljen i kao monografija, te i više priloga društvene-ekonomske prilike Hercegovačkog sandžaka primarno u prvoj polovini 17. stoljeća istraživao je Faruk Taslidža.⁴

² Bibliografija Hivzije Hasandedića: *Tragom bošnjačke baštine*, Arhiv Hercegovine, Mostar, 2000, 79 s.

³ *Spomenici kulture turskog doba u Mostaru*, Sarajevo, 1980; *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini*, Sarajevo, 1990; *Muslimanska baština u južnoj i srednjoj Hercegovini*, Mostar, 1997; *Muslimanska baština II, Herceg Novi i okolina, Vrgorac i okolina, Imotska krajina, Makarsko primorje i zapadna Hercegovina*, Mostar, 1999. Detaljnije u popisu izvora i literature na kraju monografije.

⁴ *Društveno-privredni odnosi u Hercegovačkom sandžaku od Žitvanskog mira do Kandijskog rata (1606–1645.)*, magistarski rad, Filozofski fakultet, Sarajevo, 2009; “O krizi Osmanskog carstva i njenoj refleksiji na prilike u Hercegovačkom sandžaku prvih decenija XVII vijeka”, *Istraživanja*, br. 5, Mostar, 2010, 61–85; “Trgovina Hercegovačkog sandžaka u prvim decenijama XVII stoljeća”, *Prilozi Instituta za istoriju*, 40, Sarajevo, 2011, 55–77; “O posebnim okolnostima pod kojim su Mlečani osvajali tvrđave Bosanskog ejaleta za vrijeme Morejskog rata (1684–1699)”, *Istraživanja*, broj 7, Mostar, 2012, 61–85; “O muslimanskim sakralnim objektima u rubnim dijelovima Hercegovačkog sandžaka krajem XVII stoljeća”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, knj. 36, Sarajevo, 2013, 117–125; “Prilog proučavanju društveno-ekonomskih prilika u Hercegovačkom sandžaku u prvim decenijama XVII stoljeća”, *Hercegovina*, br. 18, Mostar, 2019, 43–58; “Uspon i pad osmanske Gabele”, *Hercegovina*, br. 19, 2020, 7–20; “O vjerskim institucijama u Hercegovačkom sandžaku u prvim decenijama XVII stoljeća”, *Hercegovina*, br. 20, Mostar, 2021, 43–59; *Između ratova – na granici svjetova, društveno-privredni odnosi Hercegovačkog sandžaka u prvoj polovini XVII stoljeća (1606–1645)*, BZK Preporod – Gradsko društvo, Mostar, 2022.

Rezultati koji su doneseni u tim radovima svakako su bili od koristi i u ovom istraživanju.

Od ostalih autora navest ćemo Vesnu Miović koja je nezaobilazna u istraživanju historije osmansko-dubrovačkih odnosa. Njeni radovi, između ostalog, obiluju i podacima koji se odnose na hercegovačko-dubrovačke odnose u 17. stoljeću.⁵ Također, veliki broj radova Bogumila Hrabaka tretira pitanja koja se izravno ili posredno odnose i na historiju Hercegovačkog sandžaka u 17. stoljeću, posebno u segmentu privrednih odnosa.⁶ Premda nema posebne studije o Sandžaku u vrijeme dva velika rata, za to su pitanje korisni podaci koje u svojim knjigama i radovima donosi Gligor Stanojević, uz napomenu da se trebaju pažljivo koristiti zbog *romantičarskog diskursa* u pojedinim dijelovima teksta.⁷ Ostala literatura je brojna, raznolika te se u određenoj mjeri dotiče većeg dijela društveno-političkih pitanja koja su bila i u fokusu našeg istraživanja.⁸

Cjelovito se historijom Hercegovine, pa tako i Sandžaka, bavio i Jusuf Mulić.⁹ I pored toga što su korišteni određeni podaci iz Mulićevih radova, treba dodati da je neadekvatan metodološki pristup i veliki broj materijalnih grešaka u tim radovima uzrokovao poteškoće pri našem istraživanju. To je razumljivo imajući u vidu da je ovaj ratni (1991–1993) rektor Sarajevskog univerziteta dolazio iz prirodnih nauka, a historijske je radove pisao iz hobija i entuzijazma.

⁵ *Dubrovačka republika u spisima osmanskih sultana*, Dubrovnik, 2005; *Dubrovačka republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka*, Dubrovnik, 2005; “Bosanski beglerbeg, hercegovački sandžakbeg i diplomacija Dubrovačke republike”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU*, 38, Dubrovnik, 2000, 121–164.

⁶ *Iz starije prošlosti Bosni i Hercegovine*, knj. I–VI, Beograd, 2003–2009. (sabrana djela)

⁷ “Crna Gora u doba Kandijskog rata (1645–1669)”, *Istoriski glasnik*, br. 1–2, Beograd, 1953, 3–53; *Dalmacija u doba Morejskog rata*, Beograd, 1962; *Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI–XVIII vijeka*, Beograd, 1970.

⁸ Opširnije u popisu izvora i literature na kraju.

⁹ *Hercegovina – Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva (Od početka XVII stoljeća do kraja osmanske vladavine)*, knjiga: 2/2, Sarajevo, 2007.

U obradi teme korišteni su arhivski fondovi Osmanskog arhiva Predsjedništva Republike Turske u Istanbulu – Osmanlı Arşivi (BOA)¹⁰, Državnog arhiva u Dubrovniku (DAD), Arhiva Hercegovačko-neretvanskog kantona u Mostaru (AHNK), Orijentalnog instituta (OIS) i Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu (GHB). Od objavljenih izvora uvršten je veliki broj dokumenata osmanske, mletačke, vatikanske, dubrovačke i franjevačke provenijencije. Time se nastojala osigurati što je moguće šira izvorna podloga koja bi trebala značiti i veću objektivnost u pisanju rezultata istraživanja. Općenito, od objavljenih izvora, s obzirom na njihovu važnost i zastupljenost u ovom radu, treba istaći *Putopis* Evlije Čelebija iz sredine 17. stoljeća.

Cilj istraživanja je bio proučiti prilike u širem društveno-političkom kontekstu u jednoj od osmanskih administrativno-političkih jedinica, Hercegovačkom sandžaku. Prostorno-historijski okvir istraživanja je Hercegovački sandžak sa svim svojim karakteristikama koje je imao u 17. stoljeću, kao dio Bosanskog ejaleta, odnosno Osmanske Države. Hercegovački sandžak se u svom najvećem teritorijalnom opsegu, koji je dostigao u 17. stoljeću, prostirao od Ivan-planine do Jadranskog mora i od Risna i Novog na jugoistoku do Makarskog primorja na sjeverozapadu (od Cetine do Lima). U ovom smo se istraživanju držali navedenog prostornog okvira vodeći se principom da historičar ne smije biti zatvoren u aktualne političke granice, posebno onda kada one u najvećem dijelu ne korespondiraju sa historijskim granicama.¹¹ Sadržaj knjige obuhvata administrativno-politički okvir navedenog područja u 17. stoljeću.

Zadatak istraživanja je bio utvrditi poziciju Hercegovačkog sandžaka u odnosu na centralnu vlast u Istanbulu, ali i centralnu vlast u Ejaletu; položaj Sandžaka u odnosu na vanjske faktore; položaj hercegovačkih sandžakbegova u osmanskoj administraciji dok će opće prilike u najznačajnijim kadilucima

¹⁰ Novi naziv: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul (BOA) / Osmanski arhiv Direkcije državnih arhiva Predsjedništva Republike Turske.

¹¹ Jefto Dedijer je pisao o političkim i etnografskim granicama Hercegovine koje su u vezi sa određenim vremenskim epohama. Jefto Dedijer, *Hercegovina – Antropogeografske studije, Naselja srpskih zemalja*, knj. VI, SKA, Beograd, 1909, 6. i 7.

u Sandžaku biti predstavljene u drugoj monografiji *Hercegovački kadiluci u 17. stoljeću*. Istraživanjem je trebalo utvrditi i privredne prilike u Sandžaku u ratnom i mirnodopskom razdoblju, kao i ukupni, urbani i kulturni razvoj u navedenom periodu. Na kraju, među zadacima je bila rekonstrukcija i analiza prilika i uloge Sandžaka u dva velika rata tokom 17. stoljeća, odnosno događaja koji su se zbili na njegovoj teritoriji te sagledati položaj Sandžaka na kraju stoljeća nastao zaključivanjem Karlovačkog mirovnog ugovora.

Detaljno sagledavanje mnogobrojnih tema koje su se podrazumijevale ovisilo je o stepenu istraženosti pojedinih segmenata, stanju dostupne izvorne građe,¹² ali i rezultatima koje u ovom času nudi historiografija, a to su: izostanak sinteze historije Hercegovačkog sandžaka u 15. i 16. stoljeću, općenito izostanak sintetskog djela o Bosanskom ejaletu u 17. stoljeću, zanemariv broj istraživanja koja su dublje tretirala neka od historiografskih pitanja u prostornom i vremenskom okviru ovog istraživanja. Otuda je razumljivo da su neka pitanja samo otvorena, a da će u prvi plan doći teme koje tretiraju vojno-političke, privredne i kulturne prilike.

Kada je u pitanju metodologija, u istraživanju je dominantno korišten tematsko-hronološki pristup uz primjenu historijske i komparativne metode.

* * *

Prva glava knjige odnosi se na *Opće prilike u Osmanskoj Državi u 17. stoljeću* gdje je dat presjek stanja ključnih procesa iz 17. stoljeća komparirajući ih, donekle, sa stanjem u onovremenoj Evropi. Korištene su "klasične" historije Osmanske Države, ali i noviji rezultati svjetske osmanistike.

Druga glava nosi noslov: *Hercegovački sandžak između tri mirovna ugovora: administracija, privreda, arhitektura, kultura, svakodnevnica* i predstavlja centralno dio rada koji se sastoji od više poglavlja. U prvom se poglavlju tretiraju

¹² Treba imati u vidu da je 17. maja 1992. godine u agresorskoj paljevini Orijentalnog instituta u Sarajevu bespovratno izgorjelo, između ostalog, 10 sidžila ljubinskih kadija, 9 sidžila mostarskih kadija, 8 sidžila blagajskih kadija, 2 sidžila trebinjskih kadija i 1 sidžil ljubušskog kadije. (Lejla Gazić, *Orijentalni institut u Sarajevu – Monografija*, Sarajevo, 2000, 27).

Političke granice Hercegovačkog sandžaka te položaj i uloga hercegovačkog sandžakbega u osmanskoj administraciji 16–17. stoljeća. Uz to, donesena su imena hercegovačkih sandžakbegova kroz 17. stoljeće, odnosno utvrđene su promjene na toj funkciji, koliko je to bilo moguće učiniti na bazi dostupnih izvora.

Naredno se poglavlje bavi *osnovama privrednih prilika*. Nakon podataka o saobraćajno-komunikacijskim uvjetima, donose se podaci o razvoju trgovine i zanatstva, a na kraju i u okviru zasebnog potpoglavlja presjek hercegovačko-dubrovačkih odnosa.

Treće poglavlje donosi podatke o *izgradnji sakralno-profanih objekata* uz kraći osvrt i na položaj kršćanskih zajednica. U njemu su, uz osvrt na ulogu vakufa/legata u urbanizaciji hercegovačkih gradova, dati podaci o izgrađenim objektima u Hercegovačkom sandžaku tokom 17. stoljeća ograničavajući se isključivo na novosagrađene (u iznimnim slučajevima iz temelja obnovljene) objekte.

Četvrto i peto poglavlje donose podatke iz *kulturnog života i hercegovačke svakodnevnice*. U njima su prikazani, s jedne strane, obrazovno-duhovni, pjesnički i književni život, a s druge strane, neki specifični događaji iz svakodnevnog života u Hercegovačkom sandžaku.

Zadnje dvije glave knjige prikazuju položaj i stanje u Hercegovačkom sandžaku u dva velika rata u 17. stoljeću – Kandijskom od 1645. do 1669. i Bečkom/Morejskom ratu od 1683/84. do 1699. godine. Nastojali smo, koliko je to bilo moguće, izbjeći pisanje o ratnim prilikama općenito, o čemu postoji obimna literatura. Ovdje je zadatak bio fokusirati se i rekonstruirati prilike u Hercegovačkom sandžaku, odnosno osvijetliti prilike i posljedice ratova po Sandžak, ne upuštajući se u detaljan opis ratnih događaja među zaraćenim stranama i na širem frontu.

Na kraju, doneseni su zaključak, rezime na engleskom i turskom jeziku, spisak korištenih izvora i literature te registar ličnih imena.

